

тели общото у тях е отъждествяването на народното начало със субстанциалното начало на руския живот, пълното сливане на руско и народно за разлика от френската литература.

Интерпретацията на „своеволието“ у Достоевски и Балзак дава възможност на Е. Н. Купреянова да отбележи в националната специфика на художествената мисъл на Достоевски неговата вяра във фундаменталната идея за социализма, за социално преустройство на обществото независимо от заблуденията му. В отричането на нравствения кодекс на буржоазното общество Достоевски е охарактеризиран като аполог на ония национални руски традиции, които противостоят с положителен знак на буржоазния дъх, на „личното начало“, като велик руски хуманист, чиято заветна идея е идеята за братско единство на всички хора.

В това интересно, многопланово изследване убедително са разкрити най-съществени моменти от националната типология на руската литература. Във всестраниното обосноваване на нейното национално своеобразие авторите извеждат на преден план проблема за човека, за съотношението личност—нация, нация—човечество. Той е проследен от зараждането му, през неговото гражданско осмисляне в литературата на XVIII в. до превръщането му в първостепенен за нравствения максимализъм на великите писатели от XIX в. Процесът на завоевания на руската литература с неговата сложност и динамика е включен в цялостния ход на общоевропейското литературно развитие. С това книгата на Е. Н. Купреянова и Г. П. Макогоненко е несъмнено завоевание на светското литературознание в тъй нужната за историята на литературата национална типология на литературите.

Милка Бочева

СЪВЕТСКО ИЗДАНИЕ НА „АВТОБИОГРАФИЯТА“ НА СОФРОНИЙ ВРАЧАНСКИ

Радостно явление е, че от известно време чуждестранната културна общественост проявява по-голям и по-задълбочен интерес към българската литература. Зачестиха в чужбина преводите на български художествени произведения, както и научните изследвания върху отделни видни български писатели. Още по-радостно е, че този интерес се проявява и към дейщи от по-ранни периоди в развитието на нашата литература — към старобългарската и възрожденската литература. Съвсем понятно е, че от възрожденските писатели Паисий Хилендарски и Софроний Врачански заемат важно място в чуждестранните публикации. Най-нов израз на такова внимание е иззлатата през 1976 г. книга „Житие и страдания

грешного Софрония (Автобиография)“. Това е висока оценка както за книжовното дело на скромния котленски свещеник поп Стойко, по-късно врачански епископ Софроний, така и за приноса на българската литература в общоевропейското литературно развитие. Такава оценка е изказана в изследването на автобиографията, дадено непосредствено след нейния текст (фотоснимки по оригинала и наборно). За такава оценка говори и фактът, че „Житие и страдания грешного Софрония“ излиза в поредицата „Литературные памятники“, издание на Съветската Академия на науките (изд. „Наука“, Ленинград, 1976), което се публикуват творби на световната художествена класика. Този факт е изключително важен и ценен за нас, защото прави Софрониевата творба достойна на световната културна и литературна общественост.

Иззлатената творба на Софроний Врачански е дело на двама вещи познавачи на средновековната руска и българска литература, на двама ценители на българската култура — А. Н. Робинсон и Н. М. Дилевски. И двамата имат ценни публикации, свързани с нашето средновековно културно развитие и с нашето Възраждане. Изключително ценна, с голям принос в проблематиката за Паисий Хилендарски е книгата на А. Н. Робинсон „Историография славянского Возрождения и Паисий Хилендарский“ (Москва, 1963). Н. М. Дилевски (покрай другите негови изследвания върху нашата културна история) е най-добрият специалист сега у нас върху историята на Рилския манастир, на трайните и вековни връзки на този манастир с Русия, най-добър познавач на култа на Иван Рилски в Русия, на проникването на този култ в руската книжнина.

И никак съвсем естествено е обичта им към старобългарската култура да се изрази и към дейци от по-късна епоха, здраво свързани със Средновековието. Такъв израз е разглежданата тяхна книга, която е погълнала много творчески усилия и на двамата, ценен принос в научната литература за Софроний Врачански, ценна и с това, че прави широко достойние творбата на бележития български писател-възрожденец. Тяхната книга е образец за подобни издания. Тя е венец на досегашните проучвания за Софроний. Българската научна и културна общественост посреща с голяма радост това издание.

Макар и твърде учудващо да звучи, но факт е, че в руската наука към Софроний Врачански е проявен по-голям интерес, отколкото към Паисий Хилендарски. Това се отнася и за превода и изданията на техните съчинения. Докато „История славянобългарска“ няма нито един превод на чужд език (има само руски издания от А. В. Лонгинов, 1885 и 1893 г., който издава т. нар. Тошковичев препис на историята), то „Житие и страдания грешного Софрония“ се ражда на превод на няколко езика. Първият пълен превод на тази творба се появява на ру-

ски език през 1877 г. в „Славянски сборник“. Том II. Издание на Санктпетербургското славянско благотворително дружество. СПб., 1877, IV, с. 5—26. Вторият пълен превод е пак на руски език, излязъл десетина години по-късно. Той се появява в второто издание на съчинението на Емил де Лавеле „Балкански полуостров. Превод с французското с примечаниями и дополнениями Ник. Евг. Васильева“. Часть II. 1889. Дополнения. Записки епископа Софонрия, с. 48—71. По-подробно за тези два ранни руски превода на Софрониевата автобиография вж. Н. М. Дилевский. Жизнеописание Софонрия Врачанского в русских публикациях конца XIX столетия. — Сб. Культурное наследие Древней Руси. Истоки, становление, традиции (Москва, 1976, с. 423—424). В разгледаната тук обща книга на Робинсон и Дилевски тази Софрониева творба се появява в трети поред руски превод. Но „Житие и страдания грешного Софонрия“ се радва и на преводи на западноевропейски езици, каквито за Паисиевата история няма: превод на немски език от Норберт Рандов (1961), превод на унгарски език от Золтан Чука (1962), немски превод от Иван Кожухаров (1972), френски превод от Жак Феие (1972).

Най-новата чуждестранна книга, посветена на „Житие и страдания грешного Софонрия“, е с оригинален замисъл и изпълнение. Тя не е само превод на автобиографията, с обикновения за подобни издания увод (по-обширен или по-кратък, с коментар или без коментар към текста, към имена, събития, дати). Подготвената от А. Н. Робинсон и Н. М. Дилевски книга е с по-сложна архитектура, с по-сложно изпълнение, а отук и с по-широки положителни резултати. Тя съдържа:

1. Фотоснимки на житието по неговия оригинал, автограф на Софроний, намиращ се сега в Ленинград — Държавна публична библиотека „Салтиков-Шчедрин“, ф. М. П. Погодинов, № 1204. Приготвено от А. Н. Робинсон (с. 7—26).

2. Наборно възпроизвеждане на „Житие и страдания грешного Софонрия“ по автографа (ръкопис № 1204 от сборката на Погодинов). Приготвено от А. Н. Робинсон (с. 29—47).

3. Превод на „Житие и страдания грешного Софонрия“. Приготвено от Н. М. Дилевски (с. 48—65).

4. Изследване върху Софроний Врачански и неговата епоха, от А. Н. Робинсон и Н. М. Дилевски (с. 69—102).

5. Забележки към автобиографията, имащи характер на подробен коментар, от Н. М. Дилевски (с. 103—137).

6. Дати из живота и дейността на Софроний Врачански. Приготвил Н. М. Дилевски (с. 138—140).

7. Библиография за Софроний Врачански — издания и преводи на житието, обща научна литература за него: книжовна и по-

литическа дейност, значение. Приготвена от Н. М. Дилевски (с. 142—146).

Самата структура на книгата говори за нейното богатство откъм съдържание, подказва, че тя може да задоволи разнообразни желания и интереси. Фототипното възпроизвеждане на оригинала на Софрониевата творба, каквато за пръв път се появява, дава широка възможност за научни занимания с нея в различни насоки — графика, пунктуация, главни букви, абзаци, правописна система, ударения и пр. Тя дава възможност и за проверка на точността на текста на житието, даден и наборно. Такива грешки, макар и малко, наистина се установяват.

И понеже стана дума за текстологични наблюдения, искам да изтъкна изключително важните констатации на проф. Дилевски за отношението на оригиналния текст спрямо изданието на „Житие и страдания грешного Софонрия“, направено пак от самия оригинал през 1914 г. от Павел Орешков — „Автобиография на Софроний Врачански“ (Издание на БАН). Дилевски забелязва и посочва някои важни различия в двата текста (с. 101—102); изданият тук текст на житието, приготвен от А. Н. Робинсон, е по-точен спрямо изданието на Орешков. Например: у Орешков — „Попадахо ме книжное оучение“ в м. в оригинала: „попадахо ме на книжное оучение“. Или у Орешков: „мои вещи оудержали, азъ камо да пойда“ — в оригинала: „мои вещи оудержали, ами азъ камо да пойда“. Такива случаи, както и различия от друг характер, има още немало. Следователно всеки учен, който в бъдеще се залавя за изследване на автобиографията на Софроний или на моменти из живота и дейността му, трябва да работи преди всичко с новото издание на „Житие и страдания...“.

В общото изследване на Робинсон и Дилевски върху Софроний Врачански и автобиографията му се прави не само преглед на научната литература върху него, отчитат се не само най-новите публикации, но и се правят някои уточнения по спорни въпроси из живота и творчеството на писателя, например кога е роден (приема се 1739 г.), кога е написано „Житие и страдания...“ (приема се около 1804 г.), като литературна творба съпоставя се с подобни нему славянски творби по онова време, кой е първи публикатор на житието (Г. С. Раковски във в. Дунавски лебед, г. II, 1861, бр. 55—61), наблюдения върху езика на житието (извод: „В результате получилась своеобразная смесь испорченного и приспособленного церковнославянского языка с многочисленными просторечными выражениями, формам и болгарской диалектной грамматики и пестрой лексикой“, с. 86) и др. Що се отнася до работата върху предложението тук превод на руски език, Н. М. Дилевски отбелязва принципите, от които се е ръководил: „Работа над новым переводом „Жития“, подготовленным для настоящего издания, потребовала, с одной

стороны, внимательного изучения языка этого произведения, а с другой — отыскания в современном русском языке таких эквивалентов оригиналу, которые могли бы содействовать не только наиболее адекватной его передаче, но и воспронесению, насколько это возможно, стилистического колорита памятника“ (с. 86).

Втората част на изследването има по-общ теоретически и историко-типологически характер, разглежда по принцип проблема за възникването на автобиографията като литературен жанр, връзките ѝ с книжовната традиция преди това. След като привежда доста обилни материали, свързан с развитието на славянската историография, автобиография и мемоаристика, Робинсон заключава: „Такава идейна и структурна трансформация агиографии в автобиографию приводила к тому, что прежний образ героя (святого) как выразителя „воли божьей“ превращался в образ героя (автора) как выразителя своих идей и стремлений, своих страданий и сомнений, впрочем, еще в большей мере социальнотиповых, чем собственно индивидуальных... Автобиографии все более разрастались, приобретали все большую повествовательность, превращались в книги, объединяемые цельностью авторского образа и авторских воззрений, спаянные структурно последовательным изложением событий в виде связанных с жизнью героя чередующихся эпизодов“ (с. 98).

Още в началото на своите съждения Робинсон поставя въпроса за мястото на житието на Софроний „не только в истории болгарской литературы и культуры, но и в истории всех славянских и шире — всех европейских литератур“ (с. 88.)

На следващите страници той прави опит (негов израз) да определи „основные аспекты этой неизученной проблемой“. За нас особено важни са заключителните мисли на автора, според когото „на заре болгарского национального Возрождения один за другим, в непосредственной преемности, стояли крупнейшие представители обоих этих жанров, а именно болгарской историографии и болгарской автобиографии — Паисий Хилендарский и Софроний Врачанский. Эти писатели не только создали неоценимые сокровища для болгарской литературы и культуры, они не только отразили общеславянские тенденции литературного развития в переходный период, но именно вследствие объединения в своем творчестве национально-своеобразных и европейских типовых идейно-эстетических явлений оба они вошли в пантеон европейской и мировой литературы“ (с. 98—99). Тези мисли придобиват изключително голяма цена от това, че са изречени от чуждестранен учен, от виден представител на светската славистична мисъл. Казани от български учени, те едва ли биха имали такова звучене, каквото се получава, когато те са произнесени от учен-чужденец.

Към книгата има много бележки-коментари към редица думи, изрази, имена, дати, събития. Те са написани от проф. Дилевски и са извънредно полезни, особено за читател-чужденец. Някои от коментарите са доста обширни, написани са в духа на стегнати енциклопедични статии, даващи разяснения по коментирания материал. Такива са например бележите за Котел (с. 103—104), Стойко (с. 104—105), Яничари (с. 107), Шумен (с. 109), Русе (с. 111—112), Адрианопол (с. 117—118), Арбанаси (с. 121), Врачанска епархия (с. 122—123), Пазвантоглу (с. 124), Кърджалии (с. 126—127) и др. Бележите са изградени въз основа на най-нови публикации върху съответния въпрос, изработени са много грижливо, с чувство за отговорност пред науката, което именно определя тяхната стойност.

Положеният от А. Н. Робинсон и Н. М. Дилевски труд, техните знания и любов към историята на българската култура са богато възнаградени чрез издадената тяхна книга за Софрониевата автобиография. Книгата не само поднася оригиналния текст на „Житие и страдания грешного Софрония“, но и дава оценка на Софроний, на бележитата му творба, като я включва в процеса на европейското литературно развитие, поставяйки я редом с подобни ней съчинения на европейски литературни творци. Извършеното от двамата автори и тяхната висока оценка имат важно значение за българската наука и културна мисъл, която изказва своята признателност към тях.

Нашата наука и културна общественост живее с надеждата, че същите учени А. Н. Робинсон и Н. М. Дилевски ще доведат до край отдавна започнатата си работа върху „История славяноболгарска“ от Паисий Хилендарски, учителя на Софроний Врачански. Добре познаващи епохата, в която живеят и творят Паисий и Софроний, добили хубав опит от книгата си за Софрониевата автобиография, те са най-подходящите и вещи изпълнители на тази извънредно тежка, но изключително полезна книга, свързана с началния период на българската възрожденска литература. Руският превод на „История славяноболгарска“, изследването и бележите към нея, ще направят тази прочута българска литературна творба достояние на широк читателски кръг в световен мащаб като издание на „Литературные памятники“. И още нещо, което трябва да вдъхнови авторите — в тяхната бъдеща (дано е в близко време) книга Паисиевата „История славяноболгарска“ ще се яви за пръв път в превод на руски език. В това отношение руската наука е била много по-щедра към ученика-последовател (Софроний Врачански), отколкото към учителя, вдъхновителя за културно-просветна дейност (Паисий Хилендарски). Защото Софрониевата автобиография има вече три руски превода, а за „Исто-

рий славяноболгарска“ няма нито един превод на руски език.

Желателно е, ако А.Н.Робинсон и Н.М.Дилевски срещат никакви затруднения в своята работа по тази задача, българската наука да им окаже съдействие (например библиографска информация, снимки от автографа на Паисий, т. нар. Зографски препис, снимки от други ранни преписи на Историята, друг снимков материал, типографски затруднения и пр.). Те вече имат образеца на книгата, който само може да подобрят в една или друга

насока. Техният богат опит, свързан с „Житие и страдания грешного Софрония“, техните знания върху тази преломна епоха в историята на нашия народ, любовта им към българската култура в лицето на негови видни представители е естествена предпоставка успешно да завършат благородната задача, която ги вълнува. Желаяме това да бъде във възможно по-близко време.

Боньо Ангелов